

УДК 340.12+341.171

DOI <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.4.45>**Тетяна Чепульченко,**

канд. юрид. наук, доцент,

доцент кафедри публічного права факультету соціології і права

Національного технічного університету України

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Катерина Ковалик,

студентка факультету соціології і права

Національного технічного університету України

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

МІЖДЕРЖАВНІ УТВОРЕННЯ КОНФЕДЕРАТИВНОГО ТИПУ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЇХ ПОДАЛЬШОГО РОЗВИТКУ

У статті досліджено поняття конфедерації й проаналізовано наукові погляди, що склалися в юридичній науці стосовно правової природи конфедерації. Вказано проблемні моменти, які виникають під час розгляду конфедерації як форми державного устрою. З'ясовано сутність міждержавних утворень конфедеративного типу на етапі сучасного розвитку суспільних відносин. Досліджено нову концепцію розуміння конфедерації. Проаналізовано особливості функціонування конфедеративних об'єднань на міжнародній арені. Зроблено порівняльну характеристику трьох відомих у світі міжнародних утворень, описано їхні особливості й ознаки. Обґрунтовано важливість створення й сприйняття поняття конфедерації по-новому, з урахуванням сучасних умов розвитку. Розглянуто основні ознаки міждержавного об'єднання конфедеративного типу, які дають змогу його відмежовувати від суміжних форм державного устрою. Визначено правовий статус сучасних утворень, які посідають провідне місце серед багатьох союзів на сьогодні. Акцентовано увагу на особливих рисах цих об'єднань. У статті також розглядаються перспективи подальшого розвитку міждержавних утворень, які мають ознаки конфедерації. Аналізуються функції та риси держав-учасниць, як у самостійному досягненні своїх цілей, так і в спільній діяльності з іншими членами. Визначено труднощі, які виникають упродовж співпраці держав між собою. Досліджено унікальність правової природи трьох об'єднань в умовах глобалізації. Проведено аналіз цілей, які ставили перед собою конфедеративні моделі на початку своєї роботи. У статті зосереджено увагу на збереженні унікальної правової природи кожного з розглянутих утворень. Окремо сказано про те, які риси конфедерації притаманні Європейському Союзу. Наголошується на специфіці утворення й існування цього союзу. Досліджено потенціал функціонування й організації діяльності інтеграційного об'єднання Меркосур. Розглянуто питання економічної системи й мету міждержавного утворення Бенілюкс. У статті зроблено висновки про сучасні тенденції розгляду правового статусу обраних нами об'єднань.

Ключові слова: конфедерація, союз, правова природа, конфедеративна модель, об'єднання держав.

Постановка проблеми. На сучасному етапі дослідження конфедеративної форми державного об'єднання є однією з найперспективніших концепцій створення й розвитку міжнародних відносин. І хоча таке явище широко вивчається науковцями, ведеться багато дискусій навколо цієї теми.

Сьогодні є проблема в тому, що конфедерацію розглядають як доволі вузьке поняття, враховуючи лише історичні аспекти її існування й функціонування, а також опираючись на приклади конфедеративних моделей у минулому. У зв'язку зі швидким розвитком суспільства й появою нових ідей, напрямів

і тенденцій, доцільно звернути увагу на відродження процесу створення конфедеративних об'єднань, їх форм та видів. Існує потреба в дослідженні цього питання на прикладі трьох міждержавних утворень, таких як Європейський Союз, Бенілюкс і Меркосур.

Проблеми утворення конфедеративних об'єднань досліджувалися в працях Б.О. Страшуна, Ю.О. Тихомирова, О.Ф. Фрицького, В.Є. Чиркіна, В.М. Шаповала, Ю.С. Шемшученка, Н.А. Мяловицької, С.О. Азарова та інших учених. Однак залишаються важливі питання, що потребують подальшого детального розгляду й вирішення.

Метою статті є дослідження статусу Європейського Союзу, Бенілюксу й Меркосуру як міждержавних утворень конфедеративного типу, обґрунтування нової концепції створення конфедеративних об'єднань з огляду на сучасні умови, а також аналіз специфічних ознак, що притаманні міждержавним союзам.

Виклад основного матеріалу. Щодо загальноприйнятого єдиного поняття конфедерації ведуться дискусії, а сучасні тенденції розвитку міжнародних об'єднань конфедеративного типу досі залишаються невизначеними. Наукові погляди вчених часто не збігаються, а то й суперечать один одному. Часто термін «конфедерація» використовується для характеристики певної форми державного устрою, водночас він розглядається як відповідна форма державних об'єднань. В.С. Петров визначає конфедерацію як форму державного устрою, державно-правове об'єднання юридично незалежних держав [1, с. 72]. Своєю чергою А.С. Піголкін стверджує, що конфедерація не належить ні до форм державного устрою, ні до традиційних об'єднань держав. За його словами конфедерація – це своєрідний союз держав для досягнення цілей [2, с. 95].

На нашу думку, запропоновані визначення не відображають усієї сутності поняття «конфедерація». В сучасному світі ідеї та принципи конфедерацій зростають, і традиційне їх значення стає неактуальним. Таке вузьке трактування терміну «конфедерація» створює обмеження й неповноцінність для об'єднань конфедеративного типу.

Дослідження конфедеративної природи на прикладі сучасних міждержавних утворень формують нову концепцію конфедерації та дають їй новий погляд у період сьогодення. Отже, розглянемо декілька з них.

Правовий статус Європейського Союзу має виражене конфедеративне походження, яке дає можливість визначити особливості Європейського Союзу як міждержавного об'єднання конфедеративного типу. Вагомою ознакою, з якої варто почати розглядати Європейський Союз як конфедеративну модель на світовій арені, є те, що об'єднання незалежних держав виникло задля досягнення спільних цілей, що характерно для конфедерації. І.В. Яковюк вважає, що до конфедерації ЄС наближує те, що держави-члени зберігають свій суверенітет і не втрачають права виходу з нього будь-коли; що ЄС утворився на основі договору та має міжнародно-правовий характер; що члени ЄС зберігають такі ознаки держави, як наявність власних збройних сил і податків [3, с. 8].

У багатьох наукових працях досліджуються конфедеративні риси, які не притаманні Європейському Союзу. Тут варто звернути увагу на те, що на відміну від конфедерації ЄС – це не тимчасове утворення, а організація, що створена на необмежений час: вона функціонує, спираючись на законодавчі й судові органи, наділені реальними владними, а не координаційними й консультативними, як у конфедерації, повноваженнями; має власну повноцінну правову, валютну й фінансову системи, громадянство; на відміну від конфедерації ЄС властиві прямі вибори населенням держав – членів парламенту; прозорість кордонів тощо [4, с. 9–10]. Заперечення властивостей конфедерації в Європейському Союзі забезпечує його унікальність і незалежність від певних традиційних рис, що розглядаються в процесі його дослідження, а також це обумовлює те, що майбутній шлях удосконалення й змінення ЄС відобразатиме не лише характерні конфедеративні процеси розвитку, але й різноманітні правові форми, що функціонують одночасно.

Деякі автори вважають, що процеси міжнародного об'єднання, які відбуваються в європейському співтоваристві (створення системи наддержавних органів, ліквідація митних кордонів, введення спільної валюти), свідчать про становлення нової конфедерації, що відрізняється від традиційних [5, с. 75]. І ми погоджуємося з таким твердженням, адже попри те, що ЄС має спільні з конфедерацією ознаки, він характеризується як феномен на міжнародній арені, маючи свої власні форми і методи функціонування.

Обговорюючи міжнародні об'єднання конфедеративного типу, варто згадати ще один проєкт – Бенілюкс, який почав свій розвиток ще в першій половині ХХ ст. У 1944 р. три сусідні держави Західної Європи – Бельгія, Нідерланди й Люксембург уклали між собою митний союз з метою формування єдиної зовнішньої економічної політики, підвищення соціального розвитку, введення режиму безмитної торгівлі, спрощення валютних, торгових, фінансових обмежень, а також запровадження представлення країн-учасниць як одного цілого на міжнародній арені, врахувавши водночас специфічні ознаки кожної з країн – учасниць союзу.

Слід зазначити, що Союз Бенілюкс завжди розглядався державами-членами як саме конфедеративне утворення, про що свідчить чітка фіксація принципів багатосторонніх консультацій і одноголосного прийняття рішень, що закріплені у Договорі про економічний союз, а також інституційний механізм, який організований і функціонує

на конфедеративних засадах [6, с. 226]. На відміну від Європейського Союзу, в якому існують багато дискусій і суперечок щодо правового статусу цього утворення, риси Бенілоксу чітко виражають його конфедеративну природу. Важливо зазначити, що це міждержавне утворення, яке сформувалося на конфедеративних засадах, посідає провідне місце серед інших об'єднань і навіть випереджає у своєму розвитку Європейський Союз. Це обумовлено історичним розвитком трьох країн-учасниць, а також їхнім значенням (як окремих країн, так і в союзі) на світовій арені.

Що ж спільного в розглянутих об'єднань з третім конфедеративним утворенням – Меркосуром? Аналізуючи правову природу Меркосуру, варто зазначити, що це інтеграційне об'єднання країн Південної Америки, яке володіє природним й економічним потенціалом у порівнянні з іншими міжнародними проєктами. Він є другим після Європейського Союзу митним союзом з торгово-економічними цілями. Врахувавши самостійність і розвиток кожної з країн-учасниць, а саме Аргентини, Бразилії, Уругваю, Парагваю, а згодом нових асоційованих членів (Болівії, Чилі, Перу, Колумбії, Еквадору), представники Меркосуру у своєму Асунсьйонському договорі основні завдання й майбутні перспективи розвитку й існування уклали на засадах принципів «поступовості, гнучкості й рівноваги». Таке збереження специфіки кожної країни в досягненні спільних цілей є однією з особливостей міждержавних об'єднань конфедеративного типу. Меркосур відповідно до установачого договору 1991 р. має три фундаментальні цілі своєї діяльності: 1) вільний обіг товарів, послуг і факторів виробництва між країнами-учасниками Асунсьйонського договору шляхом скасування митних зборів і тарифів; 2) установаження загального митного тарифу й прийняття спільної комерційної політики для третіх країн і регіональних блоків; 3) координація політик (сільськогосподарської, промислової, фіскальної, фінансової, валютної, митної) у сфері послуг, транспорту, зв'язку тощо з метою забезпечення адекватних умов конкуренції між державами-учасниками [7, с. 39].

Без сумніву, об'єднання Меркосур – один з лідерів не лише латиноамериканської інтеграції, але й у світовій сучасній історії посідає провідне місце. Проте, враховуючи наявність суперечностей у внутрішніх відносинах союзу, процес його розвитку на сучасному етапі зазнає труднощів. Це обумовлено тим, що між країнами не було єдності в багатьох питаннях, зокрема щодо визначення право-

вого статусу Меркосуру. Досі зберігаються деякі бар'єри стосовно розв'язання спільних проблем і розбіжності в реалізації принципів для підвищення конкурентоспроможності серед інших держав.

Аналізуючи три міждержавних об'єднання конфедеративного типу на прикладі Європейського Союзу, Бенілоксу й Меркосуру, варто звернути увагу на те, які загальні конфедеративні ознаки притаманні їм для того, щоб сформулювати конкретну думку щодо правового статусу цих утворень.

Одна з основних ознак конфедерації – договірна форма утворення притаманна всім трьом об'єднанням. Згідно з Маастрихтським договором від 7 лютого 1992 р. на основі європейських співтовариств виник Європейський Союз. Офіційна поява на міжнародній арені Союзу Бенілокс була обумовлена підписанням Договору про Економічний союз Бенілокс 3 лютого 1958 року. Як згадувалося раніше, головним документом, який регулює відносини між країнами – учасниками Меркосуру є Асунсьйонський договір, підписаний 26 березня 1991 р. Збереження суверенітету держав, що входять до складу цих утворень, – ознака, яка також притаманна цим об'єднанням. Кожна з держав-учасниць має право сепесії, тобто свободи виходу зі складу союзу. Зокрема ця конфедеративна ознака чітко прописана в ст. 50 Договору про Європейський Союз, і передбачає, що будь-яка держава-член відповідно до власних конституційних правил може ухвалити рішення про вихід зі складу Союзу [8]. Процедура виходу чітко регламентована й відбувається шляхом переговорного процесу з укладанням угоди, яка визначає порядок виходу зі складу ЄС й основи майбутніх взаємовідносин.

Однією з особливостей конфедерації є тимчасовий характер утворення з метою досягнення певних цілей. Варто зазначити, що жодне з обраних нами міждержавних об'єднань не зберігає такої ознаки, адже їхні цілі є динамічними й змінюються поступово з часом. А кожен з договорів укладений на необмежений термін. Щодо відсутності загальних для всієї конфедерації єдиної території, державного кордону, конституції та громадянства, то тут варто звернути увагу на особливу рису Європейського Союзу: у ньому діє союзне громадянство, яке полягає в тому, що кожна особа, яка має громадянство держави-члена, є автоматично громадянином Союзу. Натомість Бенілокс і Меркосур зберігають цю конфедеративну ознаку.

Проаналізувавши основні ознаки конфедерації, можна прослідкувати певні моменти, що є спільними для трьох розглянутих моделей, а також їхні відмінності й особливості,

щодо яких утворюється чітке враження про їхній унікальний правовий статус, який поєднується з конфедеративними особливостями.

Висновки

Отже, визначення форми устрою міждержавних об'єднань, таких як Європейський Союз, Бенілюкс і Меркосур є актуальним, враховуючи світові тенденції та розвиток сучасного суспільства. Варто зазначити, що не існує єдиної думки щодо правового статусу цих утворень. На наш погляд, попри притаманні їм конфедеративні риси ці три проекти є все ж унікальними за своєю правовою природою та мають особливий характер існування. Завдяки цьому кожне з розглянутих міждержавних утворень відіграє важливу роль на світовій арені, досягаючи своїх поставлених цілей.

Список використаних джерел:

1. Петров В.С. Тип и формы государства. Ленинград: Изд. ЛГУ, 1967. С. 72–74.

2. Теория государства и права / под общ. ред. проф. А.С. Пиголкина. Москва, 2003. 467 с

3. Яковюк І.В. Державний суверенітет національних держав у складі Європейського Союзу: проблеми визначення. *Вісник академії правових наук України*. 2004. № 3. С. 122–123.

4. Якименко Х.С. Європейський Союз: правова природа об'єднання : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Х.С. Якименко. Харків, 2009. 20 с.

5. Микієвич М.М. Інституційне право Європейського Союзу у сфері зовнішньої політики та безпеки : монографія. Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2005. С. 75.

6. Яковюк І.В. Правові основи інтеграції до ЄС: загальнотеоретичний аналіз : монографія / І.В. Яковюк. Харків : Право, 2013. 760 с.

7. Региональные интеграции государств Евразии и Латинской Америки: публично-правовые и частноправовые аспекты : монография / М.В. Залоило и др. Москва : РИОР, 2016. 367 с.

8. European Council (Art. 50) guidelines for Brexit negotiations. 29 April 2017. URL: <http://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2017/04/29-euco-brexit-guidelines/>.

In the article the concept of confederation is investigational and scientific looks that was folded in legal science in relation to legal nature of confederation are analyzed. The essence of intergovernmental formations of confederative type is found out on the stage of modern development of public relations. A new conception of understanding confederation is explored. The peculiarities of functioning of the confederate unions in the international arena are analyzed. Comparative characteristics of three well-known international entities in the world have been made: their characteristics and features. The importance of creation and perception of the concept of confederation in a new way, taking into account current conditions of development, is substantiated. The basic features of the inter-state association of the confederate type are considered. The legal status of modern formations, which occupy a leading place among many unions at the moment, is determined. The focus is on special features of these associations. The article also discusses the prospects for the further development of interstate entities that have the characteristics of a confederation. The functions and traits of the participating States are analyzed, both in the independent achievement of their goals and in the joint activity with other members. The difficulties arising during the cooperation between the states are identified. The uniqueness of the legal nature of the three unifications in the context of globalization is explored. The goals of the Confederate models at the beginning of their work were analyzed. The article focuses on preserving the unique legal nature of each of the entities under consideration. It is stated separately what distinctive features are inherent in the European Union from the Confederation. The specificity of the formation and existence of this union is emphasized. The potential of functioning and organization of its activities of MERCOSUR integration association is investigated. The issues of the economic system and the purpose of the Benelux interstate formation are considered. The article concludes on the current tendencies of consideration of the legal status of our chosen associations.

Key words: confederation, union, legal nature, Confederate model, unification of states.

